

עין יצחק

פינת ההלכה השבועית

מאת מרן הראשון לציון

הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א

בעל ה'ילקוט יוסף'

פר' תרומה תש"פ | גליון מס' 176

כתיבה: הרב מרדכי גור | עריכה: הרב יצחק קורלנסקי

זְכָר ל'מחצית השקל' - כמה ולמי?

ההכרזה על תרומת השקלים | נתינת זְכָר ל'מחצית השקל' - לכפרה | מהו שיעור 'מחצית השקל' בימינו? | מהו גדר חובת התרומה זכר ל'מחצית השקל'? | מאיזה גיל צריך לתרום? | לאיזו מטרה תינתן התרומה? | הכפרה לישראל - על ידי התורה

המקדש קיים - אדם מביא שקלו ומתכפר לו, עכשיו שאין בית המקדש קיים, אם נותנים צדקה מוטב. ומבואר מזה שהצדקה בזמן הזה היא מכפרת במקום הקרבנות. ואין המנהג של זכר ל'מחצית השקל', בשביל לעשות זכר לזמן בית המקדש, אלא הוא משום שעדיין יש צורך בכפרה.

מהו שיעור 'מחצית השקל' בימינו?

הרמב"ם (פ"א מהל' שקלים ה"ו) כתב שמצות 'מחצית השקל' בזמן שהיה בית המקדש קיים, לתת שיעור שני דינרים כסף, שהם משקל שלשה דרהם כסף, דהיינו כעשרה גרם כסף טהור. ואנו עושים זכר ל'מחצית השקל' בתרומה זו, כמבואר בהגהות מרדכי (פ"א דמגילה) וכן פסק הרמ"א (או"ח סי' תרצ"ד), ראוי לשלם עשרים ש"ח לכל נפש, שזהו הערך השווה כיום לעשרה גרם כסף טהור. וכן מבואר בשו"ת בית דוד (יו"ד סי' קי"ח) ובשו"ת ישכיל עבדי (ח"א או"ח סי' י"ט, ח"ב או"ח סי' י"א).

מהו גדר חובת התרומה זכר ל'מחצית השקל'?

אולם מי שאין ידו משגת לתרום כשיעור זה, יתן כפי נדבת לבו וכמיטב יכולתו, כי הראשונים לא הזכירו שישנה חובה לעשות זכר ל'מחצית השקל', זולת המרדכי והאגודה, על פי האמור במסכת סופרים (פרק כ"א) שלפי שהיה גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול עשרת אלפי ככר כסף, כמנין כל ישראל, לפיכך אמר הקב"ה למשה שיקדימו ישראל לשקול 'מחצית השקל' לפני שישקול המן, ולכן צריכים ישראל לתת שקליהם לפני שבת זכור. וכיוצא בזה אמרו במגילה (דף י"ג ע"ב). ועל כל פנים אין בזה חיוב גמור, מצד הדין, וכמו שכתב הגאון רבי יהודה עייאש בספר מטה יהודה (סי' תרצ"ד), וכן כתב בספר מאורי אור. ולכן מי שאין ידו משגת לתת כשיעור זה, שהוא עשרים ש"ח לכל נפש, יתרום כנדבת לבו. ועל התורם להזהר שלא יאמר על הסכום הנתרם שהוא "מחצית השקל", אלא רק "זכר ל'מחצית השקל'". וכמבואר בתשובות הגאונים (שו"ת גאוני מזרח ומערב סי' מ').

מאיזה גיל צריך לתרום זכר ל'מחצית השקל'?

רבינו עובדיה מברטנורא (שקלים פ"א מ"ג) כתב שחיוב מצות 'מחצית השקל' הוא מכן עשרים שנה ומעלה, ככתוב בפרשת כי תשא (שמות ל"ג): "זה יתנו כל העובר על הפקודים מחצית השקל בשקל

שאלה: בדבר התרומה שנוהגים לתרום זכר ל'מחצית השקל' מידי שנה בשנה בימי הפורים, מה הוא ערך הסכום שיוצאים בו ידי חובת המצוה, ומאיזה גיל חייבים לתרום למצוה זו, ולאילו מטרה תינתן התרומה הנזכרת?

ההכרזה על תרומת השקלים

תשובה: בזמן שבית המקדש היה קיים, היו משמיעים על השקלים באחד באדר (שקלים פ"א מ"א), על ידי הכרזת בתי הדין בכל ערי ישראל (רש"י מגילה יג ע"ב, כט ע"א, ובפי' הר"ב ריש שקלים), שכל אחד מישראל חייב לשקול 'מחצית השקל' בשקל הקודש, ולהביאם לבית המקדש, כדי שיקריבו הקרבנות מתרומה חדשה, ממועות 'מחצית השקל' אלו, החל מיום ראש חודש ניסן והלאה.

לכן בשבת שלפני ראש חודש אדר הסמוך לניסן מוציאים שני ספרי-תורה, בראשון קוראים פרשת השבוע, ובשני קוראים פרשת שקלים - בראש פרשת 'כי תשא'. ובירושלמי (פ"ק דמגילה ה"ה, ופ"ג ה"ד): אמר רשב"ל, צפה הקב"ה שהמן הרשע עתיד לשקול כספו על ישראל, אמר, מוטב שיקדים כספן של בני ישראל לכספו של אותו רשע, לפיכך מקדימין וקורין פרשת שקלים. ובחשק שלמה כתב ש"משמיעין על השקלים" היינו קריאת פרשת שקלים שתקיננו חז"ל לקרות, אלא שהצריכו הכרזה משום בני הכפרים או עיירות שאין להם עשרה לקרות בספר-תורה, ועל הכרזה לחוד לא רצו לסמוך, משום אותם שלא יהיו בעת ההכרזה, ועוד שעל ידי קריאת הפרשה ידעו את פרטי הדינים של מצות נתינת 'מחצית השקל', כמה שיעור הנתינה ומי חייב ליתן וכדו', ולכן הצריכו שניהם [וראה בילקוט יוסף (פורים, סי' תרפה) עשרה טעמים לקריאת פרשת שקלים].

נתינת זְכָר ל'מחצית השקל' - לכפרה

מלבד קריאת פרשת שקלים, כבר נהגו ישראל ליתן מעות - זכר ל'מחצית השקל', וכמובא במסכת סופרים (פכ"א ה"ד) שצריכים ישראל לתת שקליהן לפני שבת-זכור, ונזכר בדברי הרמ"א (סי' תרצ"ד ס"א). ובבית דוד (דף ע"ד ע"ד, הובא בכף החיים סי' תרצ"ד סק"כ) ביאר שהוא זכר ל'מחצית השקל' שהיו נותנים בכל שנה בזמן המקדש, והטעם כדי שיהא לנו לכפרת נפשינו במקום הקרבנות שהיו מכפרים עלינו, וכמבואר בגמרא (בבא בתרא ט ע"א) שבזמן שביטל

הקודש, כל העובר על הפקודים מלבן עשרים שנה ומעלה יתן תרומת ה'". וכן פסק הרמ"א (או"ח סי' תרצ"ד).

אולם הרמב"ן בפירושו על התורה (ריש פרשת כי תשא) כתב שמבן שלש עשרה שנה ויום אחד שנעשה בר מצוה, חייב ליתן 'מחצית השקל', כפי שכתוב "לכפר על נפשתיכם", וכיון שהוא חייב במצוות, הוא זקוק לכפרה, ורק התרומה למלאכת המשכן היתה מבן עשרים שנה ומעלה. וכן מבואר בירושלמי (פ"א דשקלים), וכן פסק הרמב"ם. וכן הסכימו רוב הראשונים, וכמבואר בתוספות יום טוב (פ"א דשקלים מ"ד). ולכן טוב לתת התרומה שהיא זכר ל'מחצית השקל' על כל מי שהוא בגיל בר מצוה ומעלה.

לאיזו מטרה תינתן התרומה?

במסכת סופרים (פרק כ"א) מבואר שהתרומה היא לצורך עניים. וכן כתב באליה רבה (סי' תרפה ס"ק יא), וכן בשו"ת מנחת אלעזר (סי' ל). והגאון רבי חיים פלאג'י בספר רוח חיים (סי' תרצד אות ב) הביא מהאחרונים שכתבו שיש לתרום המעות לתלמידי חכמים עניים השוקדים על דלתות תורתנו הקדושה, כמו שאמרו חז"ל (מדרש קהלת רבה, פרשה יא א): אם בקשת לעשות צדקה, עשה עם עמלי תורה, ושכן המנהג.

הכפרה לישראל - על ידי התורה הקדושה

ובאמת שכן ראוי לתרום המעות למוסדות התורה, שהם הישיבות הקדושות שלנו, שהרי אמרו בגמרא (ברכות ח ע"א): מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד. וכן אמרו שם: "מאי דכתיב (תהלים פז ב) 'אֶהְבֶּה ה' שְׁעָרֵי צִיּוֹן מִכָּל מְשֻׁפָּנוֹת יַעֲקֹב' - אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות". ובמדרש תנחומא (פרשת צו) נאמר שהתורה מכפרת עונותיהם של ישראל. נמצא שהתורה משמשת כתחליף לקרבנות הנתרמות ממעות של 'מחצית השקל', שנאמר בהן (שמות ל טו-טז): "לְכַפֵּר עַל נַפְשֹׁתֵיכֶם".

עוד דרשו בגמרא (ראש השנה יח ע"א) על הפסוק (שמואל א ג יד): "וְלֹכֵן נִשְׁפָּעְתָּי לְבַיִת עֲלֵי אִם יִתְפַּכֵּר עֹון בֵּית עֲלֵי בְּזָבַח" - בזבח ובמנחה אינו מתכפר, אבל מתכפר הוא בתורה. וכן אמרו בגמרא (מגילה ג ע"א) גדולה מצות תלמוד תורה יותר מהקרבת תמידין. ובילקוט (פרשת ויקרא סי' תנה): בזמן שהיה בית המקדש קיים, המזבח היה משמש כפרה לכל ישראל, ובזמן הזה שאין בית המקדש קיים, חכמים ותלמידיהם מכפרים בתורתם על ישראל. ובילקוט ירמיה (סי' שכא) על הפסוק (ירמיה לג יח): "כִּי כֹה אָמַר ה' וְגו' וְלִפְנֵינִי הָלוּיִם לֹא יָפְרָת אִישׁ מִלִּפְנֵי מַעְלָה עוֹלָה וּמִקָּטִיר מִנְחָה וְעִשָּׂה זָבַח פֶּל הַיָּמִים" - והלא חרב בית המקדש ובטלו הקרבנות? אלא אמר הקב"ה לכהנים הלוויים, אם אתם עוסקים בתורה מעלה אני עליכם כאילו אתם מקריבים לפני עולה וכליל, וכן נאמר (דברים לג ט): "וְזָרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְעַקֵּב וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל יִשְׁיִמוּ קְטוֹרֶה בְּאַפְּךָ וְקָלִיל עַל מִזְבְּחֶךָ".

ובילקוט שמעוני (הושע סי' תקכב) דרשו על הפסוק (הושע ו ו): "כִּי חָסַד חֲפָצְתִּי וְלֹא זָבַח וְדַעַת אֲלֵקִים מַעְלוֹת" - אמר הקב"ה, חביב עלי חסד שאתם גומלים זה לזה יותר מכל הקרבנות, וכן הוא אומר (משלי כא א): "עֲשֵׂה צְדָקָה וּמִשְׁפָּט נִבְחָר לָהּ מִזָּבַח". וחביב עלי תלמוד תורה שלכם יותר מכל הקרבנות שבתורה, ומכל הזבחים

שזבח שלמה לפני, שנאמר (תהלים פד יא): "כִּי טוֹב יוֹם בְּחֻצְרֶיךָ מִמְּאֹלָף", ונאמר (מלכים א ג ז): "אֲלֶף עֲלוֹת יַעֲלֶה שְׁלֹמֹה". "זאת התורה לעלה למנחה וגו'" (ויקרא ז לז) - כל העוסק בתורה אינו צריך לא עולה ולא מנחה. ומעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהיה מהלך בירושלים, ורבי יהושע היה מהלך אחריו, וראה את בית המקדש כשהוא חרב, אמר ר' יהושע, אוי לנו על בית המקדש שהוא חרב, שהיו מתכפרים בו עונותינו. אמר לו רבן יוחנן בן זכאי, בני אל ירע בעיניך, יש לנו כפרה אחרת שהיא כמותה, והיא תלמוד תורה וגמילות חסדים, לכן נאמר: "כִּי חָסַד חֲפָצְתִּי וְלֹא זָבַח וְדַעַת אֲלֵקִים מַעְלוֹת".

ובספר ישרש יעקב (דף קכ"א סע"ב) כתב בשם הגאון מהר"ש אלגאזי, שהעוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת בלבד, ובתורת אשם כאילו הקריב אשם בלבד, אבל העוסק בתלמוד תורה בשאר ענינים הלכה למעשה הרי הוא כאילו הקריב כל הקרבנות כולם. ובספר פני מבין - להגאון רבי יצחק נבארו (ח"ב דף כ"ג ע"א) כתב להוכיח שאפילו בזמן שהיה בית המקדש קיים, תורה עדיפא מקרבנות.

לפיכך מצוה גדולה לתרום המעות שהם זכר ל'מחצית השקל' לטובת הישיבות הקדושות. וכבר אמרו חז"ל (פסחים נג ע"ב): כל המטיל מלאי לכיס תלמידי חכמים, זוכה ויושב בישיבה של מעלה, שנאמר (קהלת ז יב): "כִּי בְּצַל הַחֲכָמָה בְּצַל הַפֶּסֶף". והשי"ת יזכנו לראות בבנין בית המקדש כהנים בעבודתם ולויים בדוכנם וישראל במעמדם.

יצחק יוסף
הראשון לציון הרב הראשי לישראל

Yitzhak Yosef
The Rishon Lezion Chief Rabbi of Israel

בי"ח שכט תש"פ

זכר למחצית השקל

לכבוד

הרב החשוב, מזוכה הרבים, זכות הרבים תלויה בידו,
מחבר חיבורים מחוכמים הרבה רבי אושרי אזולאי שליט"א

אודות שאלתו בענין שיעור של "זכר למחצית השקל", כמה צריך לתת בשנה זו.

תשובה. ידוע שמנהג הספרדים לתת מעות זכר למחצית השקל כפי השיעור שהיו נוטנים בזמן שבית המקדש היה קיים, והוא כתשעה גרם כסף טהור, וכמבואר בילקוט יוסף פורים (עמנו תקפד).

ולפי מה שבדקנו היום, מחיר גרם כסף טהור הוא כ- 2.037, ולפי זה תשעה גרם כסף טהור הוא כ- 18.33 (מע"מ של זה הוא 3.11)

וטוב לתת כ- 22 גרם לנפש, שהוא כולל מע"מ.

בבית התורה
יצחק יוסף
הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא היבנות הראשית לישראל

